

Linda Mijić, Anita Bartulović

FRAZEMI SA SASTAVNICOM IZ SEMANTIČKOGA POLJA „VODA” U KLASIČNIM JEZICIMA I HRVATSKOM JEZIKU

dr. sc. Linda Mijić, Odjel za klasičnu filologiju Sveučilišta u Zadru, lmijic@unizd.hr, Zadar
dr. sc. Anita Bartulović, Odjel za klasičnu filologiju Sveučilišta u Zadru, abartulo@unizd.hr, Zadar

izvorni znanstveni članak

UDK 811.124'373.7

811.14'373.7

811.163.42'373.7

rukopis primljen: 9. 3. 2016.; prihvaćen za tisak: 13. 6. 2016.

U radu se kontrastivno analiziraju frazemi s leksemima iz semantičkoga polja „voda” u grčkom, latinskom i hrvatskom jeziku. Cilj je rada na temelju korpusa sastavljenog iz leksikografske građe utvrditi stupanj njihove ekvivalencije u okviru strukturne, semantičke i konceptualne analize. Kontrastivnom analizom dobiveni rezultati pokazuju da velik broj frazema, iako istoga semantičkog i konceptualnog okvira, u klasičnim jezicima i u hrvatskom jeziku ima drugačiji semantički talog, odnosno pozadinsku sliku.

Ključne riječi: *frazemi; semantičko polje „voda”; grčki jezik; latinski jezik; hrvatski jezik; kontrastivna analiza*

1. Uvod¹

Hrvatska se frazeologija znatno razvila od 80-ih godina prošloga stoljeća te obiluje radovima iz kontrastivne frazeologije uzimajući kao predmet istraživanja različite slavenske i neslavenske jezike. Međutim, nedostaju radovi kojima je u fokusu kontrastivno istraživanje frazema iz hrvatskoga jezika i klasičnih jezika.² Naime, jezični je materijal na klasičnim jezicima, budući da je sačuvan vrlo malen postotak ukupne književne produkcije antičkoga vremena, daleko oskudniji u odnosu na moderne jezike. Osim toga, uporaba i razumijevanje frazema podrazumijeva ekonomiziranje jezika iskazivanjem svijeta u prenesenom značenju te je stoga najveći dio frazema nekoga

¹ Ovaj je rad u skraćenom obliku izložen na međunarodnom znanstvenom skupu *Zadarski filološki dani 6*, Zadar – Novalja, Hrvatska, 25. – 26. rujna 2015.

² Bibliografiju hrvatske frazeologije donose Fink Arsovski, Kovačević, Hrnjak (2010).

jezika upravo iz govorne sfere, a sačuvani korpus klasičnih jezika ocrtava književnu produkciju s tek ponekim elementom govornoga jezika.

U radu se kontrastivno analiziraju frazemi s leksemom iz semantičkoga polja „voda” u grčkom, latinskom i hrvatskom jeziku. Semantičko polje „voda” obuhvaća lekseme *voda, rijeka, struja, izvor, more, val, kap, kiša, blato, pokisao, mokat, bijel, (iz)liti*.³ Ti su leksemi različito zastupljeni u frazemima sva tri jezika. Frazemi su prikupljeni iz frazeoloških dvojezičnih (Novaković et al. 1994, Bricko i Salopek 1994, Meissner 1886) i jednojezičnih rječnika (Matešić 1982, Menac et al. 2014).⁴ Obuhvaćeno je 18 grčkih, 39 latinskih i 35 hrvatskih frazema, a neki od njih imaju po nekoliko frazemskih varijacija. Utvrđeni su frazemi za koje postoji frazemski ekvivalent u druga dva jezika, a primjeri koji su u leksikografskoj građi opisani frazemskim objašnjenjem nisu obuhvaćeni analizom (npr. za hrvatski frazem *dići koga iz blata* u latinskom ne postoji ekvivalentan frazem, nego samo frazemsko objašnjenje *ex miseriis eripuisse alqm* (iz bijede koga izvući)). Frazemi su analizirani strukturno, semantički i konceptualno.

U analiziranom se korpusu frazemi mogu podijeliti u tri skupine s obzirom na stupanj podudarnosti leksema iz semantičkoga polja „voda” u sva tri jezika:

- 1) ekvivalentni frazemi u klasičnim jezicima (barem u jednom od njih) i hrvatskom
- 2) djelomično ekvivalentni frazemi koji imaju lekseme iz navedenoga polja u grčkom i/ili latinskom, ali ne i u hrvatskom
- 3) frazemi koji sadržavaju leksem iz navedenoga polja u hrvatskom, ali ne i u klasičnim jezicima.

Unutar prve skupine pojedini se frazemi međusobno mogu razlikovati po strukturi, a unutar ostale dvije skupine osim po strukturi razlikuju se po motivaciji i po varijantnosti leksičkih sastavnica.

2. Strukturna analiza

U frazeologiji se analiza strukture frazeoloških jedinica temelji na proučavanju leksičkoga sastava, sintaktički glavne frazeološke sastavnice i opsega frazema. Analizom svih vrsta riječi koje sačinjavaju frazem utvrđuje se glavna sintaktička sastavnica, pa frazem može biti glagolski, imenični, pridjevni, priložni itd. (Fink 2000: 93). Frazemi s obzirom na opseg mogu biti frazemi fonetske riječi, frazemi sveze riječi i frazemi rečenice. Frazemi fonetske riječi su sveze samostalne naglašene riječi i jedne ili dviju nesamostalnih i nenaglašenih riječi. Frazemi sveze riječi čine dvije ili više samostalnih riječi čija sintaktička sveza može biti neovisnoga ili ovisnoga tipa s obzirom na kongruenciju i rekciju (Menac 2007: 18).

³ Više o semantičkim poljima hidronimijskoga korpusa vidi Brozović Rončević (1996).

⁴ Ako je u frazeološkim rječnicima hrvatski frazem zabilježen u različitim oblicima, u radu se on navodi prema najnovijem Hrvatskom frazeološkom rječniku (Menac et al. 2014).

Kontrastivnom strukturnom analizom obuhvaćeni su frazemi iz prve i druge skupine (tj. frazemi s leksemom iz semantičkoga polja „voda” u sva tri jezika i frazemi s navedenim leksemom u klasičnim jezicima) jer u trećoj skupini ne postoje elementi za takvu analizu. S obzirom na opseg u korpusu su potvrđeni frazemi sveze riječi ovisnoga tipa i frazemi sa strukturom rečenice, ali ne i frazemi fonetske riječi. Ukupno ima 37 frazema sa strukturom sveze riječi i 8 frazema sa strukturom jednostavne rečenice. S obzirom na sintaktičku glavnu sastavnicu u korpusu postoje glagolski, imenični i pridjevni frazemi. U tablici 1. prikazana je njihova brojnost i struktura.

Tablica 1. Frazemi sa strukturom sveza riječi

a) Glagolski (32)	Glagol + prijedložni izraz (17)
	Glagol + imenica + prijedložni izraz (5)
	Glagol + imenica (6)
	Glagol + imenica + imenica (2)
	Glagol + pridjev + imenica (1)
	Glagol + imenica + pridjev + imenica (1)
b) Pridjevni (1)	
c) Poredbeni (4)	Imenični (2)
	Pridjevni (2)

Iz tablice se vidi da prevagu imaju glagolski frazemi sa strukturom glagol + prijedložni izraz. Kontrastivna analiza pokazuje da frazemi s tom strukturom imaju vrlo mala odstupanja što se tiče izbora sastavnice iz semantičkoga polja „voda”, a što se tiče glagola oni su pretežno u nesinonimnom odnosu. To se može vidjeti iz sljedećih frazema iz sva tri jezika:

- grč. εἰς ὕδωρ γράφειν (σπείρειν) (pisati (sijati) po vodi),⁵ lat. *in aqua <impressis litteris> scribere* (po vodi <utisnutim slovima> pisati), *scribere in fluminis lapsu* (pisati po toku rijeke), hrv. *pisati po vodi*
- grč. ἐν βορβόρω κείσθαι (ležati (biti) u blatu), lat. *in luto esse (haerere, haesitare)* (biti (zaglaviti se) u blatu), hrv. *valjati se u blatu (po blatu)*
- grč. ἀνά τὸν ῥοῦν πλεῖν = lat. *adverso flumine ire* = hrv. *plivati (ići) protiv struje*; lat. *contra aquam natare* (protiv vode plivati)
- grč. κατὰ ῥοῦν φέρεσθαι = lat. *secundo flumine deferri* (niz struju biti nošen); lat. *secundo cursu defluere* (niz tok ploviti), hrv. *plivati (ići) sa strujom*
- grč. πρὸς κύμα λακτίζειν (tući (udarati petom) po valovima), hrv. *tući po vodi*.

⁵ U radu se pri prvom navođenju frazema ili parafraze iz klasičnih jezika u zagradama nalazi što doslovniji prijevod (kojeg nema u dvojezičnim frazeološkim rječnicima) tamo gdje hrvatski frazem ima različite sastavnice, ali isto frazemesko značenje.

Od ostalih frazema sa strukturom sveze riječi mogu se izdvojiti još neki frazemi koji se izborom sastavnica iz semantičkoga polja „voda” neznatno razlikuju u sva tri jezika:

- 1) glagolski frazemi sa strukturom glagol + imenica + prijedložni izraz:
 - lat. *imbrem in cribrum (in)gerere* (kišu u rešeto (u)lijevati), hrv. *lijevati (liti) vodu u rešeto*
 - lat. *in mare fundere aquas* (u more lijevati vodu), hrv. *sipati pijesak u more*
- 2) glagolski frazemi sa strukturom glagol + imenica:
 - lat. *luto opplevisse/opplere* (blatom koga prelići/prelijevati), *caeno (oblevisse/oblinere, incessisse/incessere) aliquem* (blatom koga namazati/mazati, napasti/napadati), hrv. *baciti se/bacati se blatom na koga* ili *baciti/bacati blato na koga*
 - grč. *ἀριθμῆν τὰ κύματα* = lat. *fluctus numerare* (valove brojati)
- 3) pridjevni poredbeni:
 - lat. *udus tamquam mus* = hrv. *mokar (pokisao) kao miš*.

Strukturna izjednačenost i istovjetnost izbora leksičkih sastavnica kod određenog broja frazema ukazuje na mogućnost kalkiranja (npr. grč. *εἰς ὕδωρ γράφειν (στείρειν)*, lat. *in aqua <impressis litteris> scribere*, hrv. *pisati po vodi*; grč. *κατὰ ῥοῦν φέρεσθαι*, lat. *secundo flumine deferri*; grč. *ἀριθμῆν τὰ κύματα* = lat. *fluctus numerare*).⁶

3. Varijantnost frazema

Među frazemima sa sastavnicom iz navedenog polja zapažaju se određene tvorbene, sintaktičke i leksičke alternacije.

Zahvaljujući tim promjena na jezičnom planu (uz fonološke i morfološke promjene) nastaju frazemske varijante ili frazemske inačice. One ne uzrokuju mijenjanje frazemskega značenja unatoč tomu što je došlo do zamjene sastavnice sinonimom i nesinonimom, pa čak i sastavnicom koja pripada drugoj vrsti riječi. Zamjena nesinonimom može do određene mjere promijeniti pozadinsku sliku frazema, ali još uvijek ne mijenja frazemskega značenje (Kovačević 2012: 82). Pri tome se mora paziti da kod frazemske varijante moraju biti ispunjeni određeni kriteriji, i to: identičnost značenja, postojanje barem jedne zajedničke sastavnice, izjednačenost sintaktičke konstrukcije uz eventualne manje izmjene, ista rekcija zbog uključivanja u isti kontekst, isto konotativno značenje (Fink 1993: 66). Ako ti uvjeti nisu zadovoljeni, onda se može govoriti o sinonimnim frazemima, koji imaju različit sastav elemenata, ponekad i različitu sliku u svojoj osnovi, ali jednako ili blisko značenje (Menac 2007: 72).

Pod leksičkim se inačicama podrazumijevaju zamjene jednoga leksema drugim, najčešće iste vrste riječi, iako se jedna sastavnica može zamijeniti i sastavnicom koja pripada drugoj vrsti riječi (Kovačević 2012: 87). Tako se u promatranom korpusu

⁶ O kalkiranju frazema i recepciji vidi više u poglavlju Semantička analiza.

pojavljuju unutarjezične imeničke, pridjevske, prijedložne i glagolske leksičke inačice, a najviše ima glagolskih leksičkih inačica koje su najčešće u nesinonimnom odnosu:

- hrv. *preko (iza) devet (sedam) gora (brda, mora)*
- hrv. *biti sličan (nalik) komu, čemu kao dvije kapi vode* ili *sličiti (nalikovati) komu, čemu kao dvije kapi vode*
- lat. *in luto esse (haerere, haesitare)*, hrv. *valjati se u blatu (po blatu)*
- hrv. *plivati (ići) protiv struje*
- hrv. *plivati (ići) sa strujom*
- lat. *caeno oblevisse/oblinere (incessisse/incessere) aliquem*
- grč. *εἰς ὕδωρ γράφειν (σπείρειν)*
- grč. *Αἰθιοπα λευκαίνειν (σμήχειν)* (izbijeliti (obrisati) Etiopljanina)
- hrv. *lije (pada, pljušti) kao iz kabla.*

Pridjevnu leksičku inačicu ima hrvatski frazem *mokar (pokisao) kao miš*, dok latinski *udus tamquam mus* te inačice nema. Variranje unutar frazema postignuto je zamjenom glagolskog pridjeva sinonimnim pridjevom.

Do leksičke zamjene različitih vrsta riječi došlo je u hrvatskom frazemu *čuvati (držati, paziti, nositi) koga, što kao kap (malo) vode na dlanu.*

Varijantnost je hrvatskih frazema potvrđena u najvećem broju leksičkih inačica što je razumljivo s obzirom na razliku u količini jezičnoga korpusa i udjelu govornoga jezika u njemu u odnosu na klasične jezike. Neki frazemi iz klasičnih jezika također zadovoljavaju kriterije frazemskih varijanti, ali su u frazeološkim izvorima navedeni u dva ili više oblika, a ne kao varijante, npr. grč. *ἐπ’ ἤνι κόμματα μετρεῖν* (s obale valove mjeriti), *ἀριθμεῖν τὰ κόμματα*; lat. *maria montesque polliceri alicui* (mora i planine obećavati komu), *agnos montes promittere alicui* (velike planine obećavati komu), *montes auri polliceri alicui* (planine zlata obećavati komu).

4. Semantička analiza

Semantička se analiza bavi frazeološkim značenjem odnosno određivanjem stupnja desemantizacije, podrijetlom frazema, motiviranošću i slično (Fink-Arsovski 2002: 8). O motiviranosti frazema i simbolici pojedinih frazemskih sastavnica bit će više riječi u nastavku rada u konceptualnoj analizi.

Većina frazema iz prve dvije skupine pored vrlo visokoga stupnja strukturne izjednačenosti⁷ pokazuje potpunu desemantizaciju. Iz te skupine mogu se izuzeti dva poredbeno frazema *lije (pada, pljušti) kao iz kabla* i *mokar (pokisao) kao miš*. Naime, kod poredbenih frazema uglavnom ne dolazi do potpune desemantizacije već poredba pojačava značenje prve sastavnice frazema (Omazić 2002: 103–104).

⁷ Vidi primjere u poglavlju Strukturna analiza.

No, u dvojezičnim je rječnicima pod pojedinim natuknicama ponuđeno više grčkih i latinskih oblika od kojih su neki frazemi, a neki frazemska objašnjenja. Naime, kod dvojezičnih rječnika najčešće se teži tomu da se za što veći broj frazema nađe odgovarajući frazem u jeziku s kojeg se prevodi, a ako nije moguće zbog kulturno-civilizacijskih specifičnosti pronaći takav frazem, tada se navodi samo značenje odnosno opis sadržaja (Muhvić-Dimanovski 1992–1993: 324). Tako se za frazem *lije (pada, pljušti) kao iz kabla* navodi nekoliko latinskih frazema koji imaju djelomičnu desemantizaciju sastavnica,⁸ dok se za većinu grčkih izraza radi o opisnoj parafrazi hrvatskoga frazema.⁹ Isto se tako primjerice pod frazedom *plivati (ići) protiv struje* osim već spomenutih latinskih ekvivalentnih frazema mogu još naći: frazem *contra vim atque impetum fluminis* (protiv sile i navale rijeke) s desemantiziranim sastavnicama i frazemska objašnjenja *contra morem consuetudinemque facere* (protiv običaja i navika činiti), *in contrarium ire* (u suprotnom smjeru ići).

Nadalje, pod frazedom *ispraviti/ispravljati krivu Drinu* mogu se naći: *caput Nili quaesivisse/quaerere* (ušće Nila pronaći/pronalaziti), *curva corrigere* (ispravljati ono što je krivo) i *cribro aquam hausisse/haurire* (rešetom ugrabiti/grabiti vodu). Ponuđena se tri latinska izraza vrlo razlikuju od hrvatskoga frazema. Prva su dva izraza uistinu frazemi čije su sastavnice doživjele potpunu desemantizaciju s frazemskim značenjem 'raditi uzaludan posao'. Prvi motivira pozadinska slika potrage za ušćem Nila, koje je u antičko doba bilo velika nepoznanica, a drugoga slika ispravljanja nečega krivoga. Treći je izraz sinonimni frazem koji se navodi i kao sinonimni za frazem *pisati po vodi* te im je identično zajedničko frazemska značenja.

Za neke se od frazema može sa sigurnošću odrediti njihovo podrijetlo po karakterističnoj sastavnici. Tako „nacionalni” karakter imaju frazemi u kojima je jedna od sastavnica karakterističan toponim, antroponim ili povijesni događaj (Turk 1994: 38). Frazemi koji spominju etnik Etiopljanin ili hidronim Nil u pozadini imaju sliku povijesnoga događaja (razdoblje grčke kolonizacije i s time povezana grčka sklonost geografskim istraživanjima te rimska teritorijalna ekspanzija). Nacionalni su sljedeći frazemi:

- grč. ἰχθὺν εἰς Ἑλλήσποντον ἄγειν (ribu u Helespont nositi)
- grč. ὁ Κρήξ τὸν πόντον ἀγνοεῖ (Krećanin ne poznaje more)
- grč. Αἰθίοπα λευκαίνειν (σμήχειν)
- lat. *caput Nili quaesivisse/quaerere*
- hrv. *ispraviti/ispravljati krivu Drinu*
- hrv. *puno (mnogo) je vode proteklo <Savom (rijekom i sl.)>*¹⁰

⁸ *Urceatim pluit* (u vrčevima kiši), *imber torrentis modo effunditur* (kiša se izljujeva poput bujice), *magna vis imbrum effunditur* (izljujeva se velika sila kiše), *turbidus ruit imber* (olujna se kiša ruši).

⁹ ἕγι πολλῶ (πολύ) (puno kiši), ὄμβρεϊ (kiši), λάβρωσ ἕγι (jako kiši), καταφοραὶ ὄμβρου (ἕτετοῦ) (udarci kiše).

¹⁰ O frazemima slične strukture i podudarna značenja ovom frazemu u drugim jezicima vidi Opašić (2014: 412, bilj. 6).

Osim tih uočljivih elemenata unutar frazema, nacionalni se karakter frazema očituje i u tome što su neki od njih nerazumljivi za druge narode i neprevedivi, primjerice *praviti se Englez (Kinez, Tošo)*¹¹ (Menac 2007: 109), *prevesti žedna preko vode koga* (Jernej 1992–1993: 193) za koje ne postoji odgovarajući grčki ili latinski ekvivalenti frazem.

Osim nacionalnih frazema, postoje i internacionalni odnosno općeeuropski frazemi, zajednički većem broju jezika, pri čemu se razlikuju izravne posuđenice i frazemski kalkovi (Turk 1994: 39). Za dva frazema iz korpusa može se pretpostaviti da su indirektno ili direktno motivirani mitološkom pričom. Grčki frazem κοσκίνω ὕδωρ φέρειν (u rešetu vodu nositi) motiviran je pričom o Danaidama, koje su zbog ubojstva svojih muževa u prvoj bračnoj noći bile kažnjene time da neprekidno u Hadu prelijevaju vodu u šuplju bačvu. Ovaj bi frazem po motivaciji mogao biti djelomično analogan hrvatskim frazemima *grabiti (hvatati) vodu rešetom* i s latinskim *imbrem in cribrum (in)gerere*, ali je recepciju teško potvrditi. U pozadini latinskoga frazema *in medio undarum sitire* (usred valova žedati) mogla bi biti priča o Tantalu koji je zbog svoje oholosti i pohlepe bio kažnjen time što je morao stajati u vodi koja mu je uzimala kao i grane pune voća kad bi posegnuo za njima.

Za ostale je frazeme sa sastavnicom *voda* teško utvrditi njihovo podrijetlo kao i recepciju budući da voda predstavlja opće dobro u ljudskim rukama.¹² Općenito je teško pratiti recepciju jer su mnoga djela grčke i rimske književnosti zauvijek izgubljena. Svako strukturno i semantičko podudaranje frazema u dva jezika pretpostavlja zajedničko ishodište i mogućnost preuzimanja (Turk 1994: 39). To se može zbog takvih podudarnosti pretpostaviti za velik broj frazema iz prve skupine. Najčešće nije lako odrediti u kojem je jeziku frazem nastao, kako se širio u druge jezike, je li nastao izravnim prevodenjem ili posredstvom drugoga jezika (Turk, Spicijarić Paškvan 2014: 2). Stoga se neki od tih frazema mogu smatrati prevedenicama, ali treba biti oprezan pri utvrđivanju izravnoga ili neizravnoga preuzimanja zbog jezičnih dodira.

Primjerice, za očekivati bi bilo da je frazem *bura u čaši vode* kao posuđenica¹³ odnosno prevedenica preuzet posredno preko latinskoga iz grčkoga kao jezika davatelja uzevši u obzir da je sve do hrvatskoga narodnog preporoda latinski bio službeni jezik i da je sam Rim bio pod utjecajem grčke kulture. No, Turk (1994: 44) navodi da se preuzimanje toga frazema u hrvatski dogodilo posredstvom njemačkoga što se očituje u istovjetnoj strukturnoj podudarnosti (*ein Sturm im Wasserglass*).¹⁴ Frazem *grabiti (hvatati) vodu rešetom* postoji i u njemačkom i talijanskom (*mit einem Sieb Wasser schöpfen, getare l'acqua nel vaglio*) i za njega Turk (1994: 45) pretpostavlja da se radi o kalku pri čemu su njemački i talijanski mogli biti jezici posrednici zbog semantičke strukture. Međutim, treba istaknuti da su svi spomenuti frazemi kalkirani prema

¹¹ Ovom frazemu značenjski odgovara grčki frazem ὁ Κρής τὸν πόντον ἀγνοεῖ.

¹² O problemu utvrđivanju podrijetla frazema Menac (2007: 114) kaže sljedeće: „Često je teško i odrediti izvor pojedinog frazema (a pod izvorom možemo ovdje razumijevati i jezik i područje i tekst u kojem je nastao), osobito onih s općim značenjem i širom upotrebljivošću elemenata”.

¹³ Menac (2007: 16) ovaj frazem uvrštava u posuđene frazeme.

¹⁴ Usp. s grčkim χεμὼν ἐν κοσκίβῳ ζεοῦσα i latinskim *fluctus in simpulo* u odjeljku 5.1.3.c).

latinskom *cribro aquam hausisse/haurire* kao ishodišnom frazemu te je stoga moguće da je kalkiranje u hrvatskom nastalo izravno iz latinskoga kao jezika davatelja bez jezika posrednika budući da svi navedeni jezici pripadaju istom kulturnom krugu.

Podudarnost među jezičnim jedinicama vrlo je važan indikator kalkiranja, ali ona ipak nije pouzdan pokazatelj da su pojedini frazemi prevedeni, a to se odnosi prije svega na poredbene frazeme koji se temelje na zajedničkom iskustvu govornika različitih jezika (Turk, Spicijarić Paškvan 2014: 7). U tom se kontekstu uklapaju latinski frazem *udus tamquam mus* i hrvatski frazem *mokar (pokisao) kao miš*.

Imajući na umu da su od blata načinjena grčka mitološka Pandora kao i biblijski Adam i Eva, zajedničko je iskustvo govornika različitih jezika moglo motivirati i frazeme sa sastavnicom *blato*. Pozadinska je slika tih frazema obilježena simbolikom blata u smislu moralnoga okaljavanja i bijede te su stoga oni mogli nastati kao rezultat poligeneze. Djelovanje poligeneze može se pripisati i frazemu *plivati (ići) protiv struje* i ekvivalentnim frazemima u klasičnim jezicima, koji potječu iz pomorske terminologije.

5. Konceptualna analiza

Kognitivna se semantika bavi metaforičkim procesima, tj. načinom kako djeluje ljudski mozak koji doživljava svijeta oblikuje metaforično. Stoga je moguće velik broj frazema, koji se temelje na metaforama te koji međusobno nisu ni sinonimni niti iste strukturne građe, svrstati u skupine određene s obzirom na koncept odnosno zajednički pojam koji dijele, a taj pojam može biti izražen različitim vrstama riječi (Kovačević 2012: 126).

Frazemi se zadanoga korpusa s obzirom na koncepte mogu podijeliti u tri skupine:

- 1) frazemi koji se odnose na čovjeka
- 2) frazemi kojima se opisuje količina
- 3) frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi.

Frazemi koji se odnose na čovjeka mogu se podijeliti na sljedeće podskupine:

- 1) vanjski izgled, 2) čovjekova stanja, 3) osobine, 4) ponašanje i međuljudski odnosi, 5) položaj u društvu i životne situacije. Frazemi kojima se opisuje količina dijele se na: 1) mala količina i 2) velika količina, a frazemi kojima se opisuju vremenski i prostorni odnosi na: 1) daleko i 2) nikad. Svaka od podskupina sadrži različit broja koncepata. Unutar pojedinih podskupina neki frazemi zbog svoje polisemnosti mogu ulaziti u različite koncepte (primjerice *valjati se u blatu (po blatu)* ako se odnosi na položaj u društvu, ulazi u koncept siromaštva, a ako se odnosi na ponašanje, ulazi u koncept nemoralnoga življenja).

Kod frazema koji sadržavaju sastavnicu iz semantičkoga polja „voda” samo u jednom jeziku u konceptualnu analizu uključeni su kao primjeri za usporedbu i odabrani sinonimni frazemi bez te sastavnice.

5.1. Frazemi koji se odnose na čovjeka

5.1.1. Vanjski izgled

Fizička sličnost

– lat. *neque aqua aquae, lac est lactis umquam similius quam hic illius est illeque huius* (ni voda od vode ni mlijeko od mlijeka sličniji nije nego ovaj od onoga i onaj od ovoga), hrv. *biti sličan (nalik) komu, čemu kao dvije kapi vode* ili *sličiti (nalikovati) komu, čemu kao dvije kapi vode*

Frazemi imaju različite nosive sastavnice: u hrvatskom *dvije kapi vode*, a u latinskom *voda, mlijeko*. Oba su frazema konkretno motivirana. Hrvatski se frazem može, osim na osobe, odnositi i na stvari.

5.1.2. Čovjekova stanja uvjetovana vanjskim čimbenicima

Mokar

– lat. *udus tamquam mus, aqua perfusus* (pokriven vodom), *obrutus nimbo* (svladan olujom), hrv. *mokar (pokisao) kao miš*

Frazemsko se značenje ‘potpuno mokar’ odnosi na čovjekovo stanje kad se nađe pogođen vremenskim neprilikama (Kovačević 2012: 196). Hrvatski je poredbeni frazem u potpunosti ekvivalentan latinskom i moguće je da se radi o kalku, ali isto tako i da je nastao kao rezultat poligeneze. Slika je konkretno motivirana čovjekovim promatranjem prirode u kojoj miš kao maleni stvor u trenutku postane mokar kad se nađe na kiši. U ostalim je ponuđenim latinskim pridjevnim frazemima sastavnica *voda* i *oluja* u funkciji ablativa sredstva uz participij.

5.1.3. Čovjekova emocionalna stanja

a) Potištenost

– lat. *totus aqua madidus [esse videri]* ([čini se da je] posve vodom natopljen), hrv. *kao pokisla kokoš [izgledati, držati se]*

Slika pokisle kokoši asocira na položaj tijela potištene osobe, a u izvoru se značenje tog frazema objašnjava parafrazom na grčkom κύπτειν <κάτω> (sagibati se, nagnuti se, spustiti glavu).

b) Sigurnost

– hrv. *osjećati se (biti, snalaziti se itd.) kao riba u vodi (moru)*¹⁵

Usp. lat. *deum esse* (biti bog)

Navedenim je frazemima zajednički asocijativni motiv. Latinski frazem ima sliku boga, koji se osjeća sigurno u svojoj vlasti jer upravlja svime, a hrvatski ribu koja se osjeća sigurno u svom staništu. Za ove frazeme stoji grčka parafraza ἀσφαλῶς ἔχειν (biti siguran).

¹⁵ Turk (1994: 44) pretpostavlja da je njemački frazem *sich fühlen wie Fisch in Wasser* kalkiran u hrvatskom.

c) Uzbuđenost

– lat. *fluctus in simpulo* (oluja (valovi) u posudici), hrv. *bura u čaši vode*

Usp. grč. *χειμὼν ἐν κοκκόβῳ ζεούσῳ* (oluja u posudi koja vrije), *ἀστραπή ἐκ πυελίου* (munja iz korita)

Hrvatski se frazem razlikuje od klasičnih svojom sekundarnom imeničnom sastavnicom u prijedložnom izrazu *u čaši vode*, ali je u sva tri jezika apsurdno motivirana frazemska slika identična. Frazem se odnosi na afektivno stanje uzbuđenosti zbog nevažne stvari. Zasniva se na metafori gdje u čaši (posudi, posudici, koritu) kao u nečem malenom i beznačajnom bjesni silovita snaga bure (oluje, munje) koja predstavlja izljev emocija.

5.1.4. Ljudske osobine

Koncepti koji se odnose na ljudske osobine mogu imati pozitivno i negativno značenje. Tako u koncepte s pozitivnim značenjem spadaju požrtvovnost, brižnost, upornost, karakternost i dosljednost, a u negativne beskarakternost, tvrdoglavost, glupost i pohlepa.

a) Požrtvovnost

– hrv. *biti spreman <skočiti> u vatru i u vodu za koga*

Usp. grč. *διὰ πυρὸς βοδίζειν* (ići kroz vatru), *εἰς πῦρ ἀλέσθαι ἄν* (u vatru bi skočio), lat. *per flammam currit pro aliquo* (kroz vatru trči za koga)

Frazemi iz klasičnih jezika imaju samo sastavnicu *vatra*, a hrvatski frazemi imaju i sastavnicu *voda* koja je antonim vatri. Iako su te dvije sastavnice dijametralno različite, one su objedinjene u pozadinskoj slici s obzirom na njihov simbolički aspekt razorne moći kojoj se pojedinac svjesno izlaže. Slika, dakle, počiva na apsurdnom motivu.

b) Brižnost

– hrv. *čuvati (držati, paziti, nositi) koga, što kao kap (malo) vode na dlanu*

Usp. grč. *ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν περιφέρειν* τινά (nositi oko na očima koga), lat. *in oculis ferre aliquem* (na očima koga nositi)

Koncept brižnosti u hrvatskom frazemu sadržan je u slici malo vode na dlanu, koja počiva na predodžbi važnosti vode u sušnim razdobljima kao i na slici kako je teško sačuvati vodu na dlanu (Kovačević 2012: 151). U frazemima iz klasičnih jezika primarna je sastavnica somatizam *oči* pri čemu se naglašava stalna usmjerenost pažnje prema nekome, a svima je zajednički asocijativni motiv.

c) Upornost

– lat. *omnes terras, omnia maria movisse* (pomaknuti sve zemlje i sva mora)

Usp. grč. *πάντα λίθον (πέτρον) κινήσαι* = lat. *omnem lapidem movisse* (svaki kamen pomaknuti); *caelum ac terras miscuisse* (pomiješati nebo i zemlje), hrv. *prevrnuti (pokrenuti) <i> nebo i zemlju*

U pozadinskoj slici ovih frazema stoji čovjek koji poduzima sve u želji da postigne svoj cilj. Njegova je upornost u frazemu istaknuta apsurdno motiviranom slikom u kojoj on nadljudskim snagama pokreće zemlje i mora (nebo i zemlju, svaki kamen).

d) Karakternost i dosljednost

– grč. *ἀνὰ τὸν ῥοῦν πλεῖν*, lat. *adverso flumine ire, contra vim atque impetum fluminis*, hrv. *plivati (ići) protiv struje*

Frazemi unutar ovog koncepta motivirani su istovjetnom slikom čovjekove borbe sa strujom, koja u prenesenom smislu znači ‘postupati u skladu s vlastitim uvjerenjima ne povinjujući se nazorima većine’. U sva tri jezika frazemi imaju pozitivnu konotaciju. U leksikografskom je izvoru ponudeno i frazemesko objašnjenje *contra morem consuetudinemque facere* koje može imati pozitivnu konotaciju (ako običaj predstavlja nešto nužno dobro) ili negativnu (ako običaj predstavlja nešto zastarjelo što koči progresivni razvoj pojedinca pa time i društva kao cjeline).

e) Beskarakternost

– grč. *κατὰ ῥοῦν φέρεσθαι*, lat. *flumini obsequi* (pokoriti se rijeci (struji)), *secundo flumine deferri, secundo cursu defluere*, hrv. *plivati (ići) sa strujom*

Ovi su frazemi antonimski parovi frazemima *ἀνὰ τὸν ῥοῦν πλεῖν, adverso flumine ire, plivati (ići) protiv struje* i odnose se na čovjeka koji postupa sukladno većini ne iznoseći vlastite stavove.

f) Tvrdočlavoost

– grč. *βιάζεσθαι ῥοῦν ποταμοῦ* (svladati struju rijeke)

Usp. grč. *ἀδύνατα θηρῶν* (nemoguće loviti), lat. *frenum mordere* (gristi uzde), *stimulos pugnīs caedere* (lomiti šakama (željezni) štap), hrv. *ići glavom kroz (kroza) zid*

U semantičkom talogu grčkoga frazema leži slika čovjeka koji silom želi svladati tok rijeke, ali unatoč uloženom naporu njegov je poduhvat osuđen na propast, a na to upućuju i sinonimni frazemi s različitom pozadinskom slikom (lov na nemoguće, gristi uzde, lomiti šakama (željezni) štap, ići glavom kroz zid).

g) Glupost

– lat. *pleno flumine aquas non cernere*

Usp. lat. *in sole caligare* (ne vidjeti na suncu), hrv. *biti slijep kod zdravih očiju*

U latinskom je frazemu sa sastavnicom iz semantičkog polja „voda” slika čovjeka koji ne može ili ne želi pojmiti ono što je očito, a to je voda. U ostalim je frazemima, koji nemaju sastavnicu iz navedenoga polja, koncept gluposti izražen u latinskom frazemu nesposobnošću percipiranja unatoč sunčevu svjetlu, a u hrvatskom unatoč zdravom vidu.

h) Pohlepa

– lat. *medio flumine aquam quaerere*

Usp. hrv. *tražiti kruha preko (iznad, svrh) pogače*

– lat. *in medio undarum sitire*¹⁶

Prisutan je apsurdni motiv u nastanku slike obaju latinskih frazema. Pohlepa kao koncept u obilježena je različitim leksemskim sastavnicama i pozadinskim slikama u latinskom i hrvatskom frazemu. Tako je u latinskom sadržana *voda* kao primarna sastavnica i *rijeka* kao sekundarna, a u hrvatskom *kruh* i *pogača*. Upotrebom primarnih i sekundarnih sastavnica u hiponimsko-hiperonimskom odnosu u oba se jezika naglašava neumjerenost čovjeka i njegova stalna težnja za zgrtanjem materijalnih dobara. Pozadinska je slika drugoga frazema motivirana već spomenutim mitom o Tantalu. Oba latinska frazema mogu pripadati i konceptu gluposti.

5.1.5. Ponašanje i međuljudski odnosi

a) Nepromišljenost

– lat. *fundamenta tamquam in aqua ponere* (postavljati temelje kao u vodi)

Usp. hrv. *graditi na pijesku* <što>

Oba frazema znače graditi na nepouzdanom temelju (u latinskom na vodi, u hrvatskom na pijesku) odnosno stvarati nešto na nesigurnoj osnovi što upućuje na lakoumnju i površnu osobu. U obje su slike loši temelji koji su osuđeni na propast. Naime, propada svaki posao bez dobre pripreme i svaki odnos koji se ne zasniva na iskrenosti.

b) Uzaludno traćenje vremena

– lat. *aquam perdere* (vodu gubiti)

Usp. lat. *et operam et oleum perdidisse/perdere* (i trud i ulje izgubiti/gubiti); *tempus perdidisse/perdere* = hrv. *gubiti (tratiti) vrijeme*

Sastavnica *voda* u latinskom frazemu upućuje na to da su se u antičkom svijetu koristili vodeni satovi, tako da je istjecanje vode u satu značilo protjecanje vremena. U semantičkom je talogu svih frazema prisutan asocijativni motiv. Daleko je veći broj apsurdno motiviranih frazema koji pripadaju istom konceptu, a mogu se podijeliti u dvije skupine.

U prvoj su skupini frazemi koji u sva tri (ili barem dva) jezika imaju leksem iz semantičkoga polja „voda” i više-manje istovjetnu strukturu:

– grč. *εἰς ὕδωρ γράφειν (σπεῖρειν)*, *καθ' ὕδατος γράφειν, εἰς πέλαγος γράμματα γράφειν* (po moru slova pisati), lat. *scribere in fluminis lapsu, in aqua <impressis litteris> scribere* (po vodi utisnutim slovima pisati), *in vento et rapida scribere aqua* (po vjetru i brzoj vodi pisati), hrv. *pisati po vodi*

– lat. *reti subtili haurire aquam* (tankom mrežom grabiti vodu), hrv. *grabiti (hvatati) vodu rešetom*

¹⁶ U hrvatskim frazeološkim rječnicima nije zabilježen frazem *biti žedan kraj izvora*, koji naveden u Hrvatsko-latinskom frazeološkom rječniku (Novaković et al. 1994: 36).

- lat. *imbrem in cribrum (in)gerere*, hrv. *lijevati (liti) vodu u rešet*o
- grč. *κοσκίνοφ ὕδωρ φέρειν*, hrv. *prelijevati (pretakati) iz šupljeg u prazno*
- hrv. *soliti more*
- grč. *πρὸς κῦμα λακτίζειν*, hrv. *tući po vodi*
- grč. *ἐπ’ ἡόνι κύματα μετρεῖν, ἀριθμεῖν τὰ κύματα*, lat. *fluctus numerare*
- lat. *in mare fundere aquas*, hrv. *sipati pijesak u more*.

Frazem *pisati po vodi* motiviran je ljudskom fascinacijom agregatnim stanjem vode, na čijoj površini ne može ostati trag pisaljke. Frazemi koji kao sastavnicu imaju *rešet*o motivirani su spomenutom mitološkom pričom o Danaidama. Voda se s obzirom na svoje agregatno stanje može jedino čuvati u neoštećenim posudama, a ne u situ pa se time čitava motivacija zasniva na apsurdnom činu koji dovodi do gubitka vode. Hrvatskom frazemu *sipati pijesak u more* najbliži je latinski *in mare fundere aquas*.

Drugu skupinu čine frazemi s onimijskom sastavnicom:

- grč. *Αἰθίοπα λευκαίνειν (σμήχειν)*
- grč. *ἰχθὺν εἰς Ἑλλάσποντον ἄγειν*
- lat. *caput Nili quaesivisse/quaerere*, hrv. *ispraviti/ispravljati krivu Drinu*

Njihova se metaforičnost ostvarila prijenosom slike iz stvarnog fizičkog okvira u apstraktni. Tako grčki imaju izbjeljivanje Etiopljanina i vraćanje ribe u Dardanele, latinski traženje izvora Nila, a hrvatski ispravljanje krivog toka rijeke Drine. Grci kao pravi istraživači susretali su se s pripadnicima različitih rasa, a rimski je imperij bio fasciniran pitanjem gdje se nalazi ušće Nila, koje je razriješeno mnogo stoljeća kasnije.

c) Neiskrenost

- grč. *ὁ Κρής τὸν πόντον ἄγνοεῖ*

Usp. lat. *simulare stultum* = hrv. *praviti se lud*

Strukturalnu podudarnost pokazuju hrvatski i latinski frazem koji nemaju sastavnicu iz semantičkoga polja „voda”. Grčki frazem sa sastavnicom *more* ima ironičan i apsurdan prizvuk. U njemu se, naime, navodi da Krećanin ne poznaje more, a općepoznato je da su Krećani od trenutka kad su stupili na povijesnu scenu bili vješti moreplovci. Svi frazemi imaju značenje ‘pretvarati se nevješ, nezainteresiran, ravnodušan’.

d) Slatkorječivost

- lat. *maria montesque polliceri alicui*

Usp. grč. *λευκήν μάζαν φουῶν τιτι* (umiješati komu bijeli ječmeni kolač), lat. *agnos montes promittere alicui*, hrv. *obećati/obećavati komu brda i doline*¹⁷

¹⁷ Frazem je podudaran s njemačkim *Goldene Berge versprechen* te se za njega pretpostavlja da je kalkiran u hrvatskom jeziku (Turk 1994: 44).

Hrvatski i latinski frazemi motivirani su vrlo sličnom slikom obećanja bez pokrića, a grčki je frazem motiviran drugačijom slikom: pripremom pšeničnoga kolača od ječmenoga brašna, koje je inače tamno. U svima je uočljiva apsurdnost u motivaciji pozadinske slike koja počiva na neostvarljivim obećanjima radi postizavanja vlastite koristi.

e) Koristoljubivost

– hrv. **tjerati (navoditi) vodu na čiji mlin, voda na čiji mlin**

Usp. grč. **ἔρμαιον τοῦτό ἐστί** τινι (to je nenadan dobitak Hermesovom milošću)

– hrv. **loviti u mutnoj vodi**

Usp. grč. **ἐγγέλεις θηρᾶσθαι** (jegalje loviti)

Pozadinske su slike ovih frazema asocijativno motivirane. Oba hrvatska frazema sadrže sastavnicu iz semantičkoga polja „voda”. Oni se konceptualno dijelom razlikuju s obzirom na to za koga se postiže korist. Naime, frazem **tjerati (navoditi) vodu na čiji mlin** ne znači samo ‘raditi u svoju korist’, nego i ‘u nečiju korist’, dok **loviti u mutnoj vodi** znači ‘izvući korist za sebe iz zamršene situacije’.¹⁸ Grčki frazem ponuđen kao ekvivalent hrvatskom frazemu **tjerati (navoditi) vodu na čiji mlin** ima sastavnicu ἔρμαιον (dobitak Hermesovom milošću), koji se izvodi od osobnoga imena Hermesa, boga poznatoga u grčkoj mitologiji po svojoj snalažljivosti i prevarantskoj prirodi te ima potpuno različitu pozadinsku sliku od hrvatskoga frazema.

Teško je dovesti u vezu sastavnicu *jegalja* u grčkom frazemu **ἐγγέλεις θηρᾶσθαι** i prijedložni izraz *u mutnom* u hrvatskom **loviti u mutnoj vodi** budući da jegalje žive u čistim vodama. No, ovdje se njena simbolika može shvatiti u smislu nečega tajnovitoga (Chevalier, Gherbrant 2007: 247).

f) Klevetanje, ogovaranje

– grč. **προπηλακίσαι/προπηλακίζειν** τινά (pred sobom u blatu gaziti),¹⁹ lat. **luto opplevisse/opplere aliquem, caeno oblevisse/oblinere (incessisse/incessere) aliquem**, hrv. **baciti se/bacati se blatom na koga** ili **baciti/bacati blato na koga**

Koncept sklonosti klevetanju povezan je sa simbolikom blata u smislu moralnoga okaljavanja u sva tri jezika i imaju izraženo pejorativno značenje. Naime, blato se poistovjećuje s društvenim talogom, s nižim razinama bića (Chevalier, Gherbrant 2007: 57). Svi frazemi imaju asocijativni semantički talog.

5.1.6. Položaj u društvu i životne situacije

a) Samostalnost, sloboda

– grč. **ὕδωρ ἐλεύθερον πίνειν** (vodu slobodno piti)

¹⁸ O motivaciji ovoga frazema vidi više Opašić, Čunović, Fumić (2014: 42).

¹⁹ U grčkom frazemu glagol προπηλακίσαι/προπηλακίζειν već sadrži značenje ‘blato’ (πηλός), pa je njegovo navođenje redundantno.

Usp. grč. **τὸ ἴδιον κυβερνήσαι σκάφος** (upravljati vlastitom lađom), hrv. <sam> *svoj gospodar (gazda)*

Slika osobe koja slobodno pije vodu ili koja upravlja vlastitom lađom u semantičkom talogu grčkoga frazema podrazumijeva asocijaciju na slobodnog i samostalnog čovjeka. U pozadini grčkih frazema, iako rob nije eksplicitno naveden, osjeća se antonimski odnos rob – slobodan čovjek kao odraz društvene stratifikacija, a hrvatski se frazem odnosi na financijski samostalnog čovjeka.

b) Siromaštvo

– grč. **ἐν βορβόρῳ κεῖσθαι**, lat. *in luto esse (haerere, haesitare)*, hrv. *valjati se u blatu (po blatu)*

Ovaj polisemni frazem u sva tri jezika ulazi u koncept siromaštva kad opisuje životni status osobe kao i u koncept nemoralnoga življenja kad opisuje ponašanje osobe. U svom semantičkom talogu nosi sliku svinje koja se valja u blatu, premda nije spomenuta. I simbolika blata i simbolika svinje ima negativnu konotaciju.

c) Bezizlazna, teška situacija

– hrv. *došla je voda do grla (ušiju) <komu>*

Usp. grč. **στενῶς διακεισθαί τινα** (biti pritiješten), lat. *faucibus premitur* (pritisnut (zgrabljen) je za grkljan)

U pozadini svih frazema stoji slika čovjeka koji se našao u opasnom položaju jer mu prijeti gušenje vodom, provalija ili mu se pritišće grkljan. U hrvatskom frazemu voda simbolizira pogibelji života te pozadinska slika frazema ide u asocijativnu domenu.

5.2. Frazemi koji se odnose na količinu

a) Mala količina, malo

– grč. **σταλαγμός <τούτό>** sc. **ἔστι(v)** = lat. *stilla <haec> est* (<to> je kap (mrvica)); lat. *<haec> sunt guttae* (<to> su kapi), hrv. *kao kap u moru*

Frazemi sa značenjem ‘vrlo male količine’ nečega izraženi su slikom kapljice u sva tri jezika.

b) Velika količina, mnogo

– grč. **ὀπόσαι ἐν θαλάσση καὶ ποταμοῖς ψάμαθοι κλονέονται** (koliko se u moru i rijekama pijeska kotrlja), hrv. *ima čega, koga kao pijeska <u moru>*

– hrv. *kao blata*

– lat. *urceatim pluit, imber torrentis modo effunditur, magna vis imbrum effunditur, turbidus ruit imber*, hrv. *lije (pada, pljušti) kao iz kabla*

U grčkom su frazemu sekundarne sastavnice *more* i *rijeka*, a u hrvatskom je *more* fakultativna sastavnica, ali im je zajednička primarna sastavnica *pijesak* koji simbolizira mnoštvo. Hrvatski frazem *kao blata* nema ekvivalente u grčkom i latinskom jeziku. Kod

hrvatskoga frazema *lije (pada, pljušti) kao iz kabla* i latinskih frazema koji se odnose na kišu u konceptualnoj se podlozi naglašava ogromna količinu oborina.

5.3. Frazemi kojima se opisuju prostorni i vremenski odnosi

a) Daleko

– lat. *abisse in ultimas maris terrarumque oras* (otići na krajnje obale mora i zemalja)

Usp. hrv. *otići na kraj svijeta*

– lat. *in ultimis maris terrarumque oris* (na krajnjim granicama mora i zemalja)

Usp. grč. *ἔξω τῆς Ἄρκτου* (izvan Medvjeda (sjevera)), hrv. *gdje je bog (vrag) rekao laku noć, bogu iza leđa (za leđima, iza nogu)*

– lat. *maria et montes transisse* (prijeći mora i planine), hrv. *preko (iza) devet (sedam) gora (brda, mora)*

Svi frazemi, iako drugačije motivirani, imaju značenje ‘daleko’ odnoseći se na potpuno nepristupačna i zabita mjesta. Razlikuju se u potpunosti i strukturno i leksemski kao i u frazemskoj pozadinskoj slici. Svi latinski frazemi imaju sastavnicu *more*, a u hrvatskom frazemu *preko (iza) devet (sedam) gora (brda, mora)* *more* je leksička inačica.

b) Nikad

– grč. *τὸ πέλαγος πρότερον οἴσει ἄμπελον* (prije će more roditi vinovu lozu)

Usp. grč. *πρὶν κε λύκος δὴν ποιμῶνῃ* (prije bi vuk čuvaov ovcu), lat. *cum mula pepererit* (kad mula rodi), *ad Kalendas Graecas* (na grčke Kalende), hrv. *kad na vrbi rodi grožđe, na sveto (Sveto) nigdarjevo (Nigdarjevo)*

Navedeni frazemi imaju značenje ‘nikad’ i bez obzira na različiti izbor sastavnica u pozadini imaju apsurdno motiviranu sliku. U grčkom frazemu *more* se stavlja u vezu s rađanjem grožđa, a u hrvatskom umjesto *mora* stoji *vrba*. Drugi grčki frazem ima također apsurdnu sliku, a ta je mogućnost da vuk bude pastir ovcu. Latinski frazem ima sliku nevjerojatnog događaja budući da mule s obzirom na genetičke predispozicije ne mogu rađati. Prema rimskom sustavu vjerovanja takav se događaj tumačio kao povoljno znamenje. Latinski frazem *ad Kalendas Graecas* počiva na razlici između grčkoga i rimskoga kalendara. Grčki kalendar nije poznavao rimsku podjelu mjeseca na tri stalna dana (*Kalendae, Nonae i Idus*).

6. Zaključak

U ovom je radu kontrastivno analizirano 92 frazema sa sastavnicom iz semantičkoga polja „voda” koja su ekscerpirana iz frazeoloških rječnika. U korištenim frazeološkim rječnicima navedeni su ne samo frazemski ekvivalenti nego i brojne inačice, sinonimni frazemi i/ili frazemska objašnjenja zbog čega su neki frazemi ponavljani i više puta, a to djelomično umanjuje transparentnost frekventnosti pojedinoga frazema. Frazemi su podijeljeni u tri skupine s obzirom na stupanj podudarnosti leksema iz semantičkoga

polja „voda” u sva tri jezika. Ukupno je samo devet frazema koji u sva tri jezika imaju jednaka značenja i jednaku ili sličnu strukturu s leksičkom ekvivalencijom.

Kontrastivna je analiza zadanoga korpusa pokazala različitu strukturnu, leksičku i semantičku ekvivalenciju frazema u sva tri jezika. Strukturnom su analizom obuhvaćeni frazemi iz prve i druge skupine te je utvrđeno da se pojavljuju u dva strukturna oblika s obzirom na opseg: frazemi sveze riječi (82 %) i frazemi rečenice (18 %). Kod frazema sa strukturom sveze riječi dominantni su glagolski frazemi sa strukturom glagol + prijedložni izraz (46 %). Analizom leksičkoga sastava potvrđeno je da hrvatski frazemi imaju daleko više leksičkih varijanti u odnosu na klasične jezike. Takav se nesrazmjer može opravdati daleko manjom količinom jezične građe i manjim udjelom govornoga jezika u sačuvanom korpusu klasičnih jezika.

Semantičkom analizom utvrđen je najviši stupanj desemantizacije frazema prve skupine. Značenje se frazema potvrđuje kod većine primjera kao univerzalno, ali ima frazema i nacionalnoga karaktera koji sadrže karakteristične antroponime i toponime. Ekvivalentni su frazemi očekivani kod jezika koji su bili u bliskom kontaktu, ali analiza pokazuje da podudarnost između latinskoga i grčkoga nije mnogo veća nego između klasičnih jezika i hrvatskoga jezika (8:7). To dokazuje da se podudarnosti temelje na zajedničkoj iskustvenoj podlozi ili na kalkiranju.

Konceptualnom analizom frazemi su razvrstani u koncepte, tj. tematsko značenjska područja. Najbrojniji su frazemi koji se odnose na čovjeka (73 %) što potvrđuje antropocentričnu usmjerenost u frazeologiji. Ostali se frazemi odnose na količinu (12 %) te prostorne i vremenske odnose (15 %). Velik broj frazema svih triju jezika ima isti semantički i konceptualni okvir, ali drugačiji semantički talog, odnosno pozadinsku sliku.

Izvori

- Bricko, Marina, Damir Salopek, (1994) *Hrvatsko-grčki frazeološki rječnik*, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Lewis, Charlton T., Charles Short (1958), *A Latin Dictionary*, At the Clarendon Press, Oxford, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/resolveform?redirect=true&lang=Latin>, posjet 19. svibnja 2016.
- Matešić, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Meissner, Karl (1886) *Lateinische Phraseologie*, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig.
- Menac, Antica, Željka Fink Arsovski, Radomir Venturin (2014) *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- Novaković, Darko, Olga Perić, Lada Tajčević, Vladimir Vratović (1994) *Hrvatsko-latinski frazeološki rječnik*, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon, <http://stephanus.tlg.uci.edu/ljsj/#eid=1&context=lsj>, posjet 19. svibnja 2016.

Literatura

- Chevalier, Jean, Alain Gherbrant (2007) *Rječnik simbola. Mitovi, snovi, običaji, geste, oblici, likovi, boje, brojevi*, Kulturno-informativni centar / Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Fink Arsovski, Željka (1993) „O jednom tipu frazeoloških varijanti (na materijalu hrvatskih ili srpskih i ruskih frazeologizama)”, *Rječnik i društvo: zbornik radova sa znanstvenog skupa o leksikografiji i leksikologiji održanog 11 – 13. X. 1989. u Zagrebu*, ur. Rudolf Filipović, Božidar Finka i Branka Tafra, HAZU, Zagreb, 65–70.
- Fink, Željka (2000) „Tipovi frazema-fonetskih riječi”, *Riječki filološki dani 3*, ur. Diana Stolar, Rijeka, 93–98.
- Fink Arsovski, Željka (2002) *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb.
- Fink Arsovski, Željka, Barbara Kovačević, Anita Hrnjak (2010) *Bibliografija hrvatske frazeologije i CD s popisom frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*, KnjIgra, Zagreb.
- Jernej, Josip (1992–1993) „O klasifikaciji frazema”, *Filologija*, 20–21, 191–197.
- Kovačević, Barbara (2012) *Hrvatski frazemi „od glave do pete”*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
- Menac, Antica (2007) *Hrvatska frazeologija*, KnjIgra, Zagreb.
- Muhvić-Dimanovski, Vesna (1992–1993) „Neki problemi prezentacije frazeologizama u frazeološkim i općim rječnicima”, *Filologija*, 20–21, 323–329.
- Omazić, Marija (2002) „O poredbenom frazemu u engleskom i hrvatskom jeziku”, *Jezikoslovlje 3*, 1–2, 99–129.
- Opašić, Maja (2014) „Općeeuropski frazemi hrvatskoga jezika u Rječniku stranih riječi Bratoljuba Klaića”, *Rasprave 40/2*, 411–434.
- Opašić, Maja, Nika Čunović, Mateja Fumić (2014) „Bogatstvo i siromaštvo u hrvatskoj frazeologiji”, *Fluminensia*, 26, 2, 35–47.
- Turk, Marija (1994) „Naznake o podrijetlu frazema”, *Fluminensia*, 6, 1–2, 37–47.
- Turk, Marija, Maja Opašić (2008) „Supostavna raščlamba frazema”, *Fluminensia*, 20, 1, 19–31.
- Turk, Marija, Nina Spicijarić Paškvan (2014) „Kontrastivna raščlamba kao postupak otkrivanja podrijetla frazema (na primjeru frazema sa zoonimskom sastavnicom)”, *Zbornik radova „Životinje u frazeološkom ruhu” s međunarodnoga znanstvenog skupa „Animalistički frazemi u slavenskim jezicima”*, ur. Ivana Vidović Bolt, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF-press, <http://www.animalisticki-frazemi.eu/index.php/znanstveni-skupovi/znanstveni-skup-21-i-22-ozujka-2014/zbornik-radova>, posjet 8. rujna 2015.

SUMMARY

Linda Mijić, Anita Bartulović

PHRASEMS WITH LEXICAL COMPONENTS BELONGING TO THE SEMANTIC FIELD OF “WATER” IN CLASSICAL LANGUAGES AND CROATIAN

The paper analyses phrasemes, taken from lexicographic sources, with lexemes that belong to the semantic field “water” as a component in Greek, Latin and Croatian. A total of eighteen Greek, thirty nine Latin and thirty five Croatian phrasemes are analysed and some of them also have several phraseological variations. The phrasemes contain lexemes *water, river, stream, well-source, sea, wave, drop, rain, mud, wet, white, to pour*. These lexemes have different distribution in Greek, Latin and Croatian and the phrasemes in question can be divided into three groups based on the presence of individual lexemes. Therefore the aim is to determine the degree of their equivalence within the framework of structural, semantic and conceptual analysis. Only nine phrasemes in all three languages have the same phraseological meaning and the same or similar structure with lexical equivalence. The analysis of lexical structure shows that Croatian phrasemes have far more lexical variants compared to the classical languages. Such a discrepancy can be explained by a small amount of language material and smaller share of spoken language in the preserved corpus of classical languages. Although we might expect to find equivalent phrases in languages that were in close contact, semantic analysis shows that the correspondence between Latin and Greek is not much larger than that between the classical languages and the Croatian language. Conceptual analysis classifies phrasemes according to concepts which are divided into three groups. The most numerous are phrasemes related to humans (73%), which confirms the anthropocentric orientation in phraseology. The results of contrastive analysis reveal that a large number of phrasemes, although belonging to the same semantic and conceptual framework, in classical languages and Croatian have a different conceptual background.

Key words: *phraseme; semantic field “water”; Greek language; Latin language; Croatian language; contrastive analysis*